

ВІДІМЕННІ ДІЄСЛОВА ІЗ СУФІКСОМ -И- У СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ XIV–XVII СТ.

*Г. В. Кочерга, кандидат філологічних наук, доцент кафедри
українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)*

e-mail: kocherga_galina@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1000-3427

У статті проаналізовано лінгвоментальний механізм суфіксальної дієслівної деривації, встановлено межі семантично похідних одиниць у номінативно-дериваційних процесах національно-мовної картини світу. У традиційній лінгвістиці використовують такі формальні та змістові методи, як дистрибутивний, трансформаційний, валентнісний, зіставний, компонентний аналіз тощо. Ця методика дає змогу змодельовати ієрархічну структуру значень слова на семному рівні та на рівні зв'язків лексико-семантичних варіантів. Суфіксальний словотвір відіменних дієслів варто розглядати не лише в межах семантики, а й в ономасіологічному аспекті мови та її зв'язків зі структурою свідомості: мисленням, психічними функціями, інтеріоризацією дійсності та відчуттям світу, а також у механізмі відображення референтів у ментальності та позначення їх у мовній системі. Номінативні процеси визначають механізм взаємодії дійсності, мислення та мови, притаманний певному етносу.

Ключові слова: *відіменні дієслова, мотивація, словотвірний тип, суфіксальний словотвір, дериватологія, мовний знак.*

Актуальність. Дослідження історичного суфіксального словотвору в сучасній лінгвістиці актуальне й перспективне, оскільки сприяє поглибленню знань про національно-мовну картину світу в діахронному і синхронному аспектах: «Мовознавство, незалежно від того, називатиметься воно історичним, чи ні, – неминуче має бути історичним. Будь-яке пояснення, що ми можемо дати його для визначення даного явища в мові, неодмінно зводиться до того, що раніше було інакше; наука встановлює цілий ряд етапів, що їх пройшло дане явище до нинішнього часу. Якщо є наука про мову, то вже цим сказано, що є історія мови, що ця наука історична» [1, с. 3]. Інтенсивне вивчення історичного словотвору слов'янських мов потребує застосування новітніх підходів до аналізу дериватологічних явищ в аналітичному й синтетичному аспектах (див. праці О. Потебні, В. Виноградова, І. Лекова, І. Ковалика, Л. Гумецької, С. Бевзенка, В. Німчука, Т. Возного, В. Русанівського, Л. Юрчук, К. Городенської, Н. Клименко, Л. Бісовецької, У. Штанденко, І. Вихованця, В. Грещука, О. Земської, В. Никонова та ін.).

Безумовно, історія граматичної будови мови не ізольована від життя народу, від його історії, хоча зв'язок історії граматичної будови мови з історією народу надзвичайно складний, опосередкований. Йдеться про характер і напрям тих змін, яких зазнала кожна зі східнослов'янських мов, про своєрідність тих діалектів, що з певних конкретно-історичних причин лягли в основу кожної зі сформованих мов східнослов'янських народностей, а потім і національних східнослов'янських мов, до фундаментальності того синтезу найцінніших елементів основних говорів, який реалізувала кожна зі східнослов'янських мов у процесі свого становлення й розвитку. Зазначимо, що староукраїнська (руська) мова та мовно-етнічна свідомість упродовж XIV–XVII ст. пройшла найскладніші суспільно-політичні випробування. У кількох статтях репрезентовано комплексне дослідження відіменного суфіксального словотвору дієслів, як складної різномірної категорії, на матеріалі староукраїнських писемних пам'яток XIV – XVII ст., сформульовано основні словотворчі критерії поділу відіменних дериватів на типи, схарактеризовано лексико-семантичні підгрупи староукраїнського дієслова,

розглянуто вплив семантики на дериваційні процеси в експліцитному та імпліцитному вираженні, що актуалізує потребу фундаментального вивчення мотиваційного значення дієслівної номінативи. Пропоноване дослідження присвячене комплексному аналізу словотвірних відношень відіменних дієслів із суфіксом -и- на матеріалі староукраїнських писемних пам'яток XIV–XVII ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зв'язок між мовою і народом не зовнішній, він має глибоку основу в історії, у процесах мислення, у свідомості носіїв мови. Наголошуючи на тісному зв'язку народу (народності) з мовою, О. О. Потебня підкреслював, що на питання «Що таке народ?» «слов'янська мова відповідає нам зіставленням синонімів народ – мова, і ця відповідь і до цього часу правильна... свідомість народної єдності, у значенні спілкування, установлюваного єдністю мови, становить явище глибоко стародавнє, притому таке, час походження якого не може бути визначений з точністю» [2, с. 195]. «Техніка думки», зумовлена мовою, за Потебнею, «значно важливіша для довершеності і якості твору, ніж засоби, знаряддя...». Дослідник розумів зв'язок між мовою й мисленням і надавав важливого значення єдності форми й змісту, бо «граматична форма є елементом значення слова і є однорідною з його речовим значенням. Речове і формальне значення певного слова становлять один акт думки» [3, с. 29]. На його переконання, речення не можливе без *verbum finitum* (давнє дієслово мало дві форми: дієслівну (*verbum finitum*) та іменну (*verbum infinitum*), тобто особову й неособову), що ніби вже само собою *verbum finitum* становить речення. О. О. Потебня розглядає речення як психологічне судження, як вираз психічного акту поєднання уяв, при якому одне уявлення приєднується до іншого, головного, утворюючи таким чином складне уявлення. Уявлення, або так звана внутрішня форма слова, – це вихідний пункт смислової структури слова; «спочатку, під час свого виникнення, кожне слово без винятку складається з трьох елементів: по-перше, членоподільного звуку, що без нього не може бути слова; по-друге, уявлення, і, по-третє, значення слова. Звук і значення назавжди лишаються неодмінними частинами слова. Без одного з цих елементів немає слова. Неусвідомлений звук не є словом, і навпаки, значення, не супроводжуване роздільним звуком, не є слово; але третій елемент слова, те, що ми зevamo уявленням, з часом зникає. А це відбувається у зв'язку із розширенням значення слова» [1, с. 89; 4, с. 16–20].

Мовний знак відбиває єдність двох сутностей – матеріальної (звукової) та ідеальної – і має здатність передавати продукти свідомості [5, с. 10]. Згадані три аспекти: роздільний, зрозумілий звук, уявлення, значення О. О. Потебня вбачає не лише в повнозначних словах та їх формах, але й у суфіксальних частинах похідного слова: «Формальна частина слова будовою своєю схожа зі словами <...>. Граматична форма також має або передбачає три елементи: звук, уявлення, значення. Так, наприклад, суфікси: рос. -ёнок, укр. -енко, що утворюють “батьківські і родинні” назви, припускають дійсно наявні однозвучні з ними або близькі до них суфікси зі значенням здрібнілості. Патронімічність у них зіставна із здрібнілістю, родинність із патронімічністю, і кожне з цих зіставлень ґрунтоване на ознаці, що стосовно до значення є уявленням. Як би важко не було тут і взагалі відокремити уявлення від попереднього значення, ми, спираючись на випадки, де ці величини виразно відрізняються, можемо бути впевнені, що вони й тут відокремлені. У кожному з наведених суфіксів можна виокремити три складові, що своєю чергою уможливають такий розбір» [4, с. 37].

Склад смислової структури слова та його словотвірних елементів розглянемо, проаналізувавши суфіксальне творення відіменних дієслів староукраїнської (руської) літературної мови XIV–XVII ст. Відношення смислової структури похідного слова до основного (твірного) слова засвідчує, що «в похідному слові міститься не попереднє слово, а лише відношення до нього» [5, с. 10]. Заіндексовані кодами відношення виявляються в тому, що «будь-яке нове слово дає уявлення, <...> значення спільного слова завжди містить одну ознаку, спільну із попереднім значенням. Уявлення є засобом довести до свідомості нове значення, але воно усвідомлюється тільки тоді, коли звернемо

увагу на властивості нашого слова... Воно (уявлення) не існує до виникнення нового слова. Навпаки, спільне значення слова є саме те, що усвідомлюється в слові і за допомогою слова... Якщо спільне значення є у слові, то існування його нітрохи не залежить від появи наступного слова» [4, с. 34–35].

Процес творення нових слів відбувається не хаотично, а за наявними законами, моделями, які узвичаїлися в системі словотвору відповідної мови й окресленого історичного періоду. Безумовно, характерною особливістю похідного слова є те, що воно «містить у собі вказівку на певний зміст, властивий тільки йому самому і разом з тим вказівку на один або й кілька загальних розрядів, що їх називають граматичними категоріями, під які зміст слова підведений нарівні зі змістом багатьох інших... Вказівка на такий розряд визначає постійну роль слова в реченні, його постійне відношення до інших слів» [4, с. 35].

Відомий польський теоретик у галузі вчення про словотвір В. Дорошевський зауважує, що такі групи слів, як назви атрибутивні (*nazwy znamię*), релятивні (*odśrodkowości*), назви жіночості (*żeńskości*) не є семантичними категоріями в якомусь стислішому розумінні цього слова. Важливою, на його думку, є необхідність звернути увагу в словотворі на те, яким є відношення структурної логічно-синтаксичної функції формантів до їх реально-значеннєвих функцій, зокрема коли іменниковий формант використовують для перетворення однієї частини мови в іншу [6, с. 270].

Важливу роль у систематизації мовного матеріалу в процесі словотворення відіграло поняття «словотвірний тип» як основний компонент дериваційної системи. У його розробці акумульовані ідеї І. Ковалика, М. Докуліла, О. Земської, В. Лопатіна, І. Улуханова та ін. Імплементация в лінгвістичній науці нових методологічних засад (зокрема й у словотворі), що вже довели свою ефективність, не може заперечувати наявність семантичних груп. Їхнє існування засвідчує не лише суто семантичний аспект, а й наявність своєї сукупності окремих якісно і кількісно словотворчих типів. Ці групи слів є не тільки суто семантичними категоріями, бо ж вони є семантико- (чи лексико-) словотворчими поняттями, тобто такими семантичними групами, які виражені за допомогою відповідної системи словотворчих типів, у своїй сукупності кількісно й якісно різних для кожної з цих груп [7, с. 25].

Дискусійно, чи справді первісно кожний формант-суфікс мав одну конкретизовану словотворчу функцію. Дослідники історії польської мови вказують на те, що первісно кожний формант мав собі властиву тільки одну функцію і що багатозначність (багатофункційність) суфіксів є явищем пізнішим. Учені зауважують, що немає спеціальних досліджень процесу розщеплення словотворчого функціонування суфіксів [8, с. 177]. Подані вище аргументи засвідчують, що процес становлення семантики слова йшов від *sui generis* «загального» до «конкретного», водночас функціонування суфіксальних частин слова проходило такий же напрям свого деривативного становлення й стабілізації.

Мета дослідження – проаналізувати закономірності становлення, розвитку суфіксального словотвору відіменних дієслів із суфіксом -и- у староукраїнській літературній мові за структурно-семантичними типами. Ми продовжуємо низку публікацій про становлення дієслівної системи староукраїнської (руської) мови XIV–XVII ст., зокрема підсистеми суфіксальних утворень, похідних від іменних частин мови.

Результати дослідження та їх обговорення. Формування національних східнослов'янських народних мов, компіляційний характер старослов'янської писемності й уживання церковнослов'янської мови, залишки візантійського впливу, політична ситуація в культурно-історичному розвитку етносів, поширення шкільної освіти в Україні та Білорусі, з'ява низки граматичних праць на кшталт грецьких та латинських граматик, класифікація мовного матеріалу, що ґрунтується на європейській граматичній теорії XVI – поч. XVII ст., особливості доби – все це формувало граматичну систему, зокрема й словотворчі процеси східнослов'янських пам'яток XIV–XVII ст.

Одним із найефективніших способів поповнення лексичного мовного фонду досліджуваного періоду XIV–XVII ст. є суфіксальне словотворення. Словотворення визначають як систему чи підсистему загальної мовної системи, що складається із сукупності словотвірних класів, словотвірних типів, словотвірних моделей [9, с. 29–38; 10, с. 20; 11, с. 85–91]. Для повноти розуміння словотвірних закономірностей, для їхнього порівняльного вивчення, метод синхронної інтерпретації повинен бути доповнений діахронним вивченням дериваційних процесів. Розробка комплексного синхронно-діахронного методу є актуальною проблемою в порівняльному вивченні словотвору. Сутність комплексного синхронно-діахронного методу полягає в конфронтації почергових синхронних зрізів та у виявленні загальних закономірностей історичного розвитку мови [12].

На думку Л. Полюги, досліджуючи семантику словесного знака на основі логічних термінів денотата та сигніфіката, необхідно пам'ятати, що як «позначувані знаком матеріальні об'єкти (денотати), так і відповідні ідеальні утворення, з якими він співвідносний (сигніфікати), перебувають повністю за його межами. Знакове відношення між матеріальною субстанцією знака (зокрема і слова) і позначуваними ним сутностями – денотатами і сигніфікатами – найзручніше називати значенням знака (слова), не сплутуючи семантику цього терміна з семантикою терміна “сигніфікат”, як це нерідко трапляється» [13, с. 10]. Семантичний аспект словотвору, як підкреслювала О. С. Кубрякова, – «важлива частина принципів організації всієї системи словотворення і опису його функцій» [14, с. 3].

У статті М. Докуліла «До концепції порівняльної характеристики слов'янських мов в царині словотворення», що має концептуальне значення для розвитку порівняльних досліджень, зазначено: «Облік при характеристиці словотвірної системи основних (ієрархічно впорядкованих) понять, таких, як спосіб словотворення, словотвірний клас і словотвірний зразок, або ж – ономазіологічна категорія, словотвірна категорія і словотвірний тип – ми вважаємо основним і невід'ємним компонентом характеристики словотвірної системи будь-якої мови і, отже, також найважливішою основою порівняльної характеристики споріднених мов» [15, с. 97].

За дослідженнями Г. Хірта, усі первинні дієслова мали відіменникове походження [16, с. 13]. Починаючи з XVI ст., коли жанрова різноманітність староукраїнських писемних пам'яток зростає і тим самим розширюється функціонування староукраїнської літературної мови, «зростає її словниковий склад, збільшується кількість дієслівних коренів» [17, с. 90]. Найпродуктивнішим словотвірним формантом, за допомогою якого утворювалися відіменні дієслова в староукраїнській (руській) мові XIV–XVII ст., був суфікс -и-, що є відповідником давніх праслов'янських основ на *-i-. Як зазначає Ф. Славський, у праслов'янській мові для творення нових дієслів суфікс *-i- міг поєднуватися з різними основами іменників, прикметників, прислівників. Праслов'янський формант *-i- широко використовують в усіх сучасних слов'янських мовах. Суфікс -и- представлений великою кількістю семантичних підтипів та семантично ізольованих дієслівних формантів. Дієслова із суфіксом -и- мотивовані іменниками різної семантики:

1) *трансгресива як результату каузації перетворення*: ЧИРСТВИТИ, *гл.* (пл. *czerstwić*). Оживлять, освежать, подкрепляют. Всю заразъ Церковь одинъ Духъ Святый чирствить и объясняетъ. Пал. 488 [19, кн. 2, с. 482]; ПОТУРЧИТИСЯ, *гл.* Отуречиться. Ся Луцкій владыка потурчилъ. АП. 1246 [19, кн. 2, с. 196]; СПЛОДИТИ, *гл.* Родить, произвести на свет. Авраам сплодил Ісака. Вол. ев. 9. Медеуса. .. зъ Яссономъ сплодила [М едея]. Рук. хр. 75. Цорку сплодилъ зъ жоною своею. Гал. II, 77 [19, кн. 2, с. 344]; ОБНАЖИТИ, *гл.* Обнажить; отрешить. Оного Ангѣла осудили, и зложили и отъ іерейства и отъ ѡрону обнажили. Пал. 639 [19, кн. 2, с. 14]; ПОСТАРИТИСЯ, *гл.* Состариться. Обоє ся были пост арѣ въ днѣхъ своихъ. Пер.ев. 25

[19, кн. 2, с. 186]; ПОКОЗАЧИТИСЯ, *гл.* Сделаться казаками. Инніе сами боячися пановъ своихъ и жолнѣрства, же будучи мужиками покозачшись, за Хмелницкимъ на Украину уступовали. Гр. 102 [19, кн. 2, с. 153] та *дистрибутива* як компонента розподілу: ПОРОЗНО, *нр.* Отдельно, порознь. ПОРОЗНИТИСЯ, *гл.* (*пл.* poróżnić się). Поссориться. На кот орой въспѣ индійчикове завелися и порознились зъ собою. Гал. II, 140 [19, кн. 2, с. 176]; СТРАВИТИ, *гл.* (*пл.* strawić). Издержать, истратить. 15 тисячій аспръ, кот орый ся презъ волоку собору, кволи нему учиненую, стравили. Пал. 1062 [19, кн. 2, с. 369]; ОТИРАНИТИ, *гл.* Сделать тиранским. Римскій епископъ... имя отираниль посполитое. АП. 1676 [19, кн. 2, с. 63]; ОМЕРЗИТИ, *гл.* (*пл.* omierzić). Сделать мерзким, внушить к чему отвращение. Чимъ же кто можетъ себѣ омерзити пянство? Рад. 68 [19, кн. 2, с. 42];

2) *локатива* – просторового компонента: ОСОЧНИКЪ, *с.м.* Загонщик, облавщик. ОСОЧИТИ, *гл.* (*пл.* osoczyć). Обойти (зверя), окружить. А што ся дотычетъ звѣру въ его имѣньи, то люди его мають осочити и дати вѣдомо въ замокъ старостѣ нашому. АЮЗР. I, 66(1524) [19, кн. 2, с. 55]; ОСКОЧИТИ, *гл.* Окружить. Его знову прудко оскочили около. Рук.хр. 99 [19, кн. 2, с. 54]; ОСТРОГЪ, *с.м.* Палисад. ОСТРОЖИТИ, *гл.* Обносить палисадом. Ст орана двора от ставу... острогом острожена. Пам. III, 72 (1566) [19, кн. 2, с. 58]; ОТАБОРИТИСЯ, *гл.* Расположиться станом; окружить себя. [Искра] подъ Пѣсками отаборился. Вел. I, 363 [19, кн. 2, с. 59]; ОСАДНИКЪ, *с.м.* Поселенец, усадебник. ОСАЖАТИСЯ, *гл.* (*пл.* osadzać się). Водворяться, селиться. Ся въ ней [Церкви] гайдуками своего бунтованья осажаль. АП. 1314 [19, кн. 2, с. 51]; ОЖИТИСЯ, *гл.* Поселиться, основаться. Хмелн... въ Чигринскомъ повѣтѣ ожившись, женился, понявши себѣ панну Анну Сомковну. Вел. I, 13 [19, кн. 2, с. 35]; ОБТЫНИТИ, *гл.* Окружить (плетнем). Въ гумне клуня тыномъ обтынена. Кн. Луцк. 1571, л. 213 [19, кн. 2, с. 21];

3) *медіатива* як допоміжного матеріалу або непрямого засобу дії: ОГНОИТИ, *гл.* Покрывать навозом; осквернить. Огноити дворъ. АЮЗР. I, 79 (1531) [19, кн. 2, с. 28]; УБОЛОТИТИ, *гл.* Запачкать грязью, загрязнить. Я (правѣ) умыю нозѣ того убогого уболоченые. Рад. 84 [19, кн. 2, с. 411]; ПОТИТИСЯ, *гл.* Потеть; стараться, силиться. Прожно о томъ Бароніушь потится не маючи бовѣмъ доводу певного, зъ коньектуръ нѣкот орыхъ выткати усиluetъ, якобы Осій легатомъ былъ Сипьвестровымъ. Пал. 539 [19, кн. 2, с. 191]; ПОСМОЛИТИ, *гл.* Обсмолить. Смолою корабль посмолилъ. Рук. хр. 7 [19, кн. 2, с. 183]; ОСМОРОДИТИСЯ, *гл.* Провоняться. Кот орыми [смолою, дегтемъ] бысь могль и помазати и осмородити. Пал. 657 [19, кн. 2, с. 54]; ОСОЛИТИ, *гл.* Посолить. Е сли бы соль смакъ оут ратила, то чим бы осолено было. Пер. ев. 38. [19, кн. 2, с. 55]; ОЗЕЛЕНИТИ, *гл.* Озеленить. Озелениль сухіе цвѣты. Гал. II, 16 [19, кн. 2, с. 36];

4) *інструментива* – зряддя та засобу дії: УЗБРОИТИ, *гл.* (*пл.* uzbrajać, – broić). Вооружать, вооружить. Противко Сараценовъ руки ваши узбродят и. Пал. 778 [19, кн. 2, с. 420]; СУРМИТИ, *гл.* Играть на сурне. [Тренбачи] въ сурмы сурмятъ. Клим. 209 [19, кн. 2, с. 379]; ПОРАЛИТИ, *гл.* Бороновать, забороновать. Земли и поля влостивыи их зораные и пораленые квалгомъ побрати казалъ. Кн. Луцк. 1562, л. 150 [19, кн. 2, с. 173];

5) *елементивом* як суб'єктом-неістотою: ХМАРИТИСЯ, *гл.* Заволакиваться тучами. Мл. Сл. 96 [19, кн. 2, с. 463]. З'ясовано, що є іменники, від яких утворена невелика кількість дієслів із суфіксом -и-. Зокрема, це слова, що називають частини тіла людини: *партоніма* як частини цілого: ОБЛАПИТИСЯ, *гл.* (*пл.* obłapić się). Обняться. Авраамъ съ сыномъ своимъ облапившись, цѣловалися. Рух. хр. 17 [19, кн. 2, с. 10]; ОПЕРНАТИТИ, *гл.* Оперить. Бер. 24 [19, кн. 2, с. 45].

Дієслова-псевдомотивати, як-от *ПЛУЖИТИ*, *гл.* (пл. *plużyć*). 1. Благоденствовать, процветать. Быль той вѣкъ и южгь переходить, которого царства по смотрѣнїи Божомь ту на земли плужити. Пал. 862 [19, кн. 2, с. 111] є стилістично маркованими, мотиваційну функцію в них виконують ономасіологічні базиси. Залишається невирішеною проблема неоднозначності мотивації слова; визначення основи утворення похідного слова, оскільки однаково можливі його зв'язки з кількома твірними, адже «специфіка словотворення – у його багатоплановості, у різнобічності його зв'язків, а тому будь-який однобічний розгляд процесів словотворення перестає відображати фактичний стан справ і суттєво обмежує власну проблематику словотвору» [18, с. 346]. У староукраїнській мові XIV–XVII ст. імплементоване явище множинної мотивації має історичне підґрунтя. Нові похідні слова з суфіксом -и- утворюються зазвичай від конкретних твірних слів. Проте з часом похідне може встановлювати відношення з різними словами. У результаті воно втрачає попередню мотивацію й закріплює нові структурно-семантичні зв'язки або ж, навпаки, може втратити нові відношення й зберегти первинні. Також можливе збереження обох мотивацій, що спричинює подвійну співвіднесеність похідних слів. У мовному сегменті XIV–XVII ст. відсубстантивне дієслівне словотворення з праслов'янським суфіксом -и- було одним із основних способів номінаційних процесів. Його характеризувала стійкість словотвірних моделей; вияв багатозначності, що спонукало до взаємодії з іншими формантами та широкоформатність семантичних відтінків у мовній картині світу.

Висновки і перспективи дослідження. Суфіксальний словотвір, зокрема творення слів за допомогою суфікса -и-, було продуктивним і відіграло значну роль у процесі поповнення староукраїнської мови новими номінатами, що успадковано й новою українською літературною мовою. Досліджуючи суфіксальний словотвір відіменних дієслів у староукраїнській літературній мові, ми виокремили ономасіологічну ознаку як складник семантичного критерію похідності частиномовних класів, що називають предмети, дії, стани, інші ознаки довкілля та виражають зв'язки й відношення між предметами і явищами мовної картини світу.

Значення будь-якого слова, на противагу поняттям, особливо чутливі до навколишніх обставин, перебувають у постійному розвитку залежно від контекстуального оточення. Поняття в цьому відношенні більш консервативне, хоча також є продуктом історичного розвитку. Крім того, воно усталене для більшості носіїв мови, а значення може бути суб'єктивним.

Перспективу подальших студій убачаємо передовсім у всебічному дослідженні суфіксальної дериваційної системи українського дієслова в діяхронії.

Список використаної літератури

1. Потебня О. О. З лекцій теорії словесності: Байка, прислів'я, приповідка / за ред. О. Ветухова, Ф. Зелінського. 4-е вид. Харків : ДВУ, 1930. 110 с.
2. Потебня А. А. Мысль и язык. Харків, 1913. 221 с.
3. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Харків, 1888. 197 с.
4. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Т. I–II. Москва, 1958. 250 с.
5. Мельничук О. С. Аспекти методології лінгвістичних досліджень. Мовознавство, 1986. № 1. С. 7–13.
6. Doroszewski W. Struktura a znaczenie wyrazów. Referaty Sesji naukowej Zakładu Językoznawstwa PAN, Варшава, 1958, 327 с.
7. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вип. 2. Львів, 1961, 78 с.
8. Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S. Gramatyka historyczna języka polskiego. Варшава, 1935. 205 с.
9. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1979. 406 с.
10. Хохлачева В. Н. К истории отглагольного словообразования существительных в русском литературном языке нового времени. Москва : Наука, 1963. 152 с.
11. Dokulil M. Ke koncepcii porovnavaci charakteristiky slovanskych jazyky v oblast «tvoreni slov». *Slovo a slovesnost*, 1963. № 24. 175 с.
12. Сопоставительное изучение грамматики и лексики русского языка с чешским языком и другими славянскими языками / За ред. А. Г. Широковой и Вл. Грабье. Изд-во Моск. ун-та, 1983. 312 с.

13. Мельничук О. С. Методологічні проблеми аналізу співвідношень ідеального і матеріального в сфері мови. Мовознавство, 1987. № 1. С. 8–15.
14. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. Москва : Наука, 1981. 230 с.
15. Dokulil M. Ke koncepcii porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti «tvoření slov». Slovo a Slovesnost, 1963. XXIV, č. 2. 175 s.
16. Бенвенист Э. Индоевропейское именное словообразование / Перевод с франц. Н. Д. Андреева. Изд-во: Иностран. литерат. Москва, 1955. 225 с.
17. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наукова думка, 1971. 195 с.
18. Кубрякова Е. С. Словообразование. Общее языкознание. Внутренняя структура языка. М. : Наука, 1972. 405 с.
19. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: у 2-х книгах / упоряд. В. Німчук, Г. Лиса. Київ – Нью-Йорк, 2002. 512 с.

References

1. Potebnia, O. O. (1930) Z lekciy teorii slovesnosti: Baika, pryslivya, pryrovodka [From the lectures of the theory of literature]. Kharkiv : DVU, 110 (in Ukr.).
2. Potebnya, A. A. (1913) Mysl i yazyk [A thought and a Language]. Kharkiv, 221 (in Russ.).
3. Potebnya, A. A. (1888) Iz zapisok po russkoy grammatike [From the notes on the Russian Grammar]. Kharkiv, 197 (in Russ.).
4. Potebnya, A. A. (1958) Iz zapisok po russkoy grammatike [From the notes on the Russian Grammar]. 1-2. Moskva, 250 (in Russ.).
5. Melnychuk, O. S. (1986) Aspekty metodologiyi lingvistychnyh doslidzhen [The methodology aspects of the linguistic researches]. *The Linguistics* (1), 7–13 (in Ukr.).
6. Doroszewski, W. (1958) Struktura a znaczenie wyrazów. Referaty Sesji naukowej Zakładu Językoznawstwa PAN [Structure and the meaning of words. Reports of the Scientific Session of the Linguistics Department of the Polish Academy of Sciences], Varshava, 327 (in Pol.).
7. Kovalyk, I. (1961) Vchennya pro slovotvir [A study on the word formation] (2), Lviv, 78 (in Ukr.).
8. Klemensiewicz, Z., Lehr-Splawiński, T., Urbańczyk, S. (1935) Gramatyka historyczna języka polskiego [Historical grammar of the Polish language]/ Varshava, 205 (in Pol.).
9. Slovotvir suchasnoyi ukrayinskoyi movy (1979) [A word formation of the modern Ukrainian language] Kyiv : Naukova Dumka, 406 (in Ukr.).
10. Hohlachyeva, V. N. (1963) K istorii otglagolnogo slovoobrazovaniya sushchestvitelnyh v russkom literaturnom yazyke novogo vremeni [To the history of the verbal word formation of the nouns in the Russian literature language of the modern time] Moskva : Nauka, 152 (in Russ.).
11. Dokulil, M. (1963) Ke koncepcii porovnávací charakteristiky slovanských jazyki v oblast «tvorení slov» [The concept of comparing the characteristics of Slavic linguistics in the area of «word formation»] Slovo a slovesnost (24), 175 (in Slov.).
12. Shirokovaya, A. G., Grabie, Vl. (1983) Sopotavitelnoe izuchenie grammatiki i leksiki russkogo yazyka s cheshskim yazykom I drugimi slavyanskimi yazykami [Comparative study of grammar and vocabulary of the Russian language with the Czech language and other Slavic languages]. The publishing house of the Moscow University, 312 (in Russ.).
13. Melnychuk, O. S. (1987) Metodologichni problemy analizu spivvidnoshen idealnogo I materialnogo v sferi movy [The methodological problems of the analysis of the relations of ideal and material in the field of language]. *The Linguistics* (1), 8–15 (in Ukr.).
14. Kubryakova, E. S. (1981) Tipy yazykovykh znacheniy: Semantika proizvodnogo slova [Types of language meanings: Semantics of the derived word]. Moskva : Nauka, 230 (in Russ.).
15. Dokulil, M. (1963) Ke koncepcii porovnávací charakteristiky slovanských jazyki v oblast «tvorení slov» [The concept of comparing the characteristics of Slavic linguistics in the area of «word formation»] Slovo a slovesnost (24), 175 (in Slov.).
16. Benvenist, E. (1955) Indoeuropeiskoe imennoe slovoobrazovanie [Indo-European nominal word formation] Translated from French by Andreev, N. D. The publishing house Foreign literature. Moscow, 225 (in Russ.).
17. Rusanivskiy, V. M. (1971) Structura ukrainskogo diyeslova [The structure of the Ukrainian verb]. Kyiv : Naukova dumka, 195 (in Ukr.).
18. Kubryakova, E. S. (1972) Slovoobrazovaniye. Obshchee yazykoznanie. Vnutrennyaya struktura yazyka [Word formation. General linguistics. The internal structure of the language]. Moskva : Nauka, 405 (in Russ.).
19. Tymchenko, Ye. (2002) Materialy do slovnyka pysemnoyi ta knyzhnoyi ukrayinskoyi movy XV–XVIII st.: u 2-h knyгах [Materials to the dictionary of the written and book Ukrainian language XV–XVIII centuries: in 2 books]. Kyiv – New York, 512 (in Ukr.).

G. V. KOCHERGA. NOMINAL VERBS WITH SUFFIX -II- IN THE OLD UKRAINIAN LANGUAGE XIV-XVII CENTURIES

Summary. Introduction. The article analyzes the linguistic mechanism of the secondary designation of the suffix verbal derivation, and establishes the boundary between semantically derived units in the nominative-derivative processes of the national-language picture of the world. The suffix derivation of the nominal verbs should be considered not only within semantics, but also in the onomasiological aspect of the language and its links with the structure of consciousness: thinking, mental functions, internalization of reality and the sensation of the world, as well as in the mechanism of reflection of referents in mentality and their designation in language system. Nominative processes determine the mechanism of interaction of reality, thinking and language, inherent in a certain ethnic group, which determines the Introduction.

The **purpose** of the article is to analyze the patterns of formation, development of the suffixal word-formation of nominal verbs in the old-Ukrainian literary language of the 14th–17th centuries, according to the structural-semantic types.

The result of the study. The most productive word-forming formant, with the help of which the indispensable verbs were formed in the Old-Ukrainian (Russian) language of the 14th-17th centuries, was a suffix *-u-*, which corresponds to the ancient Proto-Slavic foundations on **-i-*. In the Proto-Slavic language, for the creation of new verbs, the suffix **-i-* could be combined with different basics of nouns, adjectives, adverbs. The suffix *-u-* is represented by a large number of semantic subtypes and semantically isolated verb formants. Verbs with suffix *-u-* are motivated by nouns of different semantics. The Old Ukrainian verbal system inherited from the Proto-Slavonic era all typological characteristics of the nominal suffix word-formation. However, there was a historical redistribution of word-formation formants by the degree of their productivity. The subtransient verbal word-formation using the suffix *-u-* was one of the main ways to replenish the linguistic segment.

Originality. The verb suffix *-u-* in the language of the XIV–XVII centuries. had the most ambiguity, a wide range of semantic shades of tumors and the stability of the models. It was one of the main ways to replenish the verb vocabulary of the period, actively functioned during the period under study and proceeded to the next stage of the language formation.

Conclusions. The most numerous in the period of study were the nominal verbs with the suffix *-u-*. Based on the word-formation meanings, the following subtypes were formed: transgressive, locative, finite, committat, mediator and insignificant number of verbs of elements and paronyms.

Key words: the nominal verbs, a motivation, a word-building type, a suffix word formation, a derivatology, a language sign.

Надійшла до редакції 13.04.19
Прийнято до друку 25.04.19